

<https://cyberleninka.ru/article/n/pokazateli-fizicheskoy-rabotosposobnosti-i-malchikov-10-12-let-zanimayuschisya-borboj-dzyudo-i-ne-zanimayuschisya-sportom> (дата обращения: 20.03.2023).

7. Чедов К. В., Спортивно ориентированное физическое воспитание учащихся 10-11 лет общеобразовательных школ на основе дзюдо. Автореф. дисс.к.п.н.-М., 2006, 35с.

8. Ягелло В., Крушевский А., Контроль функциональных возможностей 11-18 летних дзюдоистов с учётом их соматического развития// Спортивная наука на рубеже столетия. Международный сборник научных трудов. - Выпуск 1. - Минск, 2000, с. 266-276.

9. Яковлев А. С., Подготовка спортивного резерва в дзюдо на основе спортивно ориентированного физического воспитания младших школьников: дисс. канд. пед. Наук, Волгоград: ВГАФК, 2012, 25 с..

10. Drid P., Ostojic S., Maksimovic N., Pejic J., Matic R., Obadov S., The effects of judo training on anthropometric characteristics and motor abilities of primary school boys, *Homo sporticus: scientific journal of sport and physical education*, Volume 11, Issue 1, 2009, pp. 30-34.

11. Garcia JM, Leahy N, Rivera P, Renziehausen J, Samuels J, Fukuda DH, Stout JR. Brief Report: Preliminary Efficacy of a Judo Program to Promote Participation in Physical Activity in Youth with Autism Spectrum Disorder. *J Autism Dev Disord.* 2020 Apr; 50(4):1418-1424.

doi: 10.1007/s10803-019-04338-w. PMID: 31848796.

12. Kano J., *Kodokan Judo.*—Tokyo—New York—London, 1994, 264 p.

13. Khitaryan D. S., Stepanyan L.S., Khitaryan G.D., Judo in teenagers' bullying preventive system, *SCIENCE IN SPORT: MODERN ISSUES*, Scientific and methodical journal, Yerevan, 2022, №1 (5), pp. 165-174.

14. Montero-Carretero C., Roldan A., Zandonai T., Cervello E., A-Judo: An Innovative Intervention Programme to Prevent Bullying Based on Self-Determination Theory—A Pilot Study. *Sustainability* 2021, 13, 2727. <https://doi.org/10.3390/su13052727>.

Получено: 27. 03. 2023

Received: 27. 03. 2023

Рассмотрено: 03. 04. 2023

Reviewed: 03. 04. 2023

Принято: 15. 04. 2023

Accepted: 15. 04. 2023

Journal "Education in the 21st Century", Vol1-9/1/, 2023

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License

371.214. 2

<https://orcid.org/0009-0006-3364-2968>

DOI:10.46991/ai.2023.1.90

PLANNING AS AN EFFECTIVE MEANS OF ORGANIZING AND CONDUCTING AN INTEGRATED LESSON IN SUBJECTS OF THE NATURAL SCIENCE CYCLE

Grigoryan Angin

PhD, Associate Prof.

M. Nalbandyan State University of Shirak,

Gyumri, Armenia

angingrigoryan@mail.ru

Ayvazyan Gayane

M. Nalbandyan State University of Shirak,

Gyumri, Armenia

gayana-gayana9595@mail.ru

Summary

The study of subjects of the cycle of natural sciences among students forms an idea of the unity of nature. However, the existing school programs assume the assimilation of a large number of concepts that function as separate elements of knowledge. Therefore, various types of learning technologies are used in the educational process to solve certain problems and achieve planned learning results. In the process of teaching

subjects of the natural science cycle, it is necessary to use new types of teaching technologies, such as the organization of integrated lessons.

The integration of natural science subject groups makes it possible to solve the issue of complex study and formation of knowledge about biological processes, resulting in the idea of knowledge integration.

One of the ways to develop the teachers' skills in organizing integrated learning is proper planning and analysis of the lesson. In this article, we offer lesson structure and analysis forms as a means of increasing the effectiveness of planning and conducting an integrated lesson. Integrated lesson plans were drawn up using the proposed forms, which were tested in a number of schools in Shirak region.

In order to ensure the effectiveness of the conducted integrated lessons and to implement further improvement, after each lesson, an analysis was carried out by the teacher and other specialists, noting its strengths and weaknesses. This analysis also allows organizing and improving in a proper way the integrated lesson. According to the feedback from teachers and students, the integrated lessons tested in the above mentioned schools turned out to be quite effective, and the proposed forms were useful.

Keywords: Integrated learning, multidisciplinary classes, cooperative skills, planning forms.

ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ИНТЕГРИРОВАННОГО УРОКА ПО ПРЕДМЕТАМ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОГО ЦИКЛА

Григорян Ангин

Канд. биол. наук, доцент

Ширакский государственный университет им. М. Налбандяна,

г. Гюмри, Армения

angingrigoryan@mail.ru

Айвазян Гаянэ

Ширакский государственный университет им. М. Налбандяна,

г. Гюмри, Армения

gayana-gayana9595@mail.ru

Аннотация

Изучение предметов естественно-научного цикла формирует у учащихся представление о единстве природы. Однако существующие школьные программы предполагают усвоение большого количества понятий, функционирующих как отдельные элементы знаний. Поэтому в образовательном процессе используются различные виды технологий обучения для решения определенных задач и достижения запланированных результатов обучения. В процессе обучения предметов естественнонаучного цикла необходимо использовать новые виды технологий обучения, такие как организация и проведение интегрированных уроков.

Интеграция естественнонаучных дисциплин дает возможность решить проблему комплексного изучения и формирования знаний о биологических процессах, в результате чего возникает идея интеграции знаний.

Одним из способов развития у учителей навыков организации интегрированного обучения является правильное планирование и анализ урока. В этой статье мы предлагаем формы бланков по структуре и анализу урока как средства повышения эффективности планирования и проведения интегрированного урока. Планы интегрированных уроков были подготовлены с использованием предложенных форм бланков, которые были апробированы в ряде школ Ширакской области.

В целях обеспечения эффективности проводимых интегрированных уроков и проведения дальнейшего их совершенствования, после каждого урока проводился анализ учителем и другими специалистами, отмечались его сильные и слабые стороны. Этот анализ также позволяет правильно организовать и усовершенствовать интегрированный урок. По отзывам учителей и студентов, интегрированные уроки, апробированные в вышеуказанных школах, оказались достаточно эффективными, а предлагаемые формы бланков – полезными.

Ключевые слова: интегрированное обучение, многопредметные уроки, навыки сотрудничества, формы бланков планирования.

**ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԲՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑԻԿԼԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ
ԻՆՏԵԳՐՎԱԾ ԴԱՍԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ, ԱՆՑԿԱՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ
ՄԻՋՈՑ**

Գրիգորյան Անգին

կենս. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

*Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան,
ք. Գյումրի, Հայաստան
angingrigoryan@mail.ru*

Այվազյան Գայանե

*Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան,
ք. Գյումրի, Հայաստան
gayana-gayana9595@mail.ru*

Համառոտ ներածական: Բնական գիտությունների ցիկլի առարկաների ուսումնասիրությունը աշակերտների շրջանում ձևավորում է բնության միասնականության մասին գաղափար: Սակայն առկա դպրոցական ծրագրերը ենթադրում են մեծ թվով հասկացությունների յուրացում, որոնք գործում են որպես գիտելիքի առանձին տարրեր: Այդ պատճառով ուսումնական գործընթացում որոշակի խնդիրների լուծման և ուսուցման պլանավորված արդյունքների հասնելու համար կիրառվում են տարբեր տեսակի ուսուցման տեխնոլոգիաներ: Բնագիտական ցիկլի առարկաների դասավանդման գործընթացում անհրաժեշտ է նոր տեսակի ուսուցման տեխնոլոգիաների կիրառում, ինչպիսին է ինտեգրված դասի կազմակերպումը:

Բնագիտական առարկայախմբերի ինտեգրացիան հնարավորություն է տալիս լուծելու կենսաբանական գործընթացների մասին գիտելիքների կոմպլեքս ուսումնասիրման ու ձևավորման հարցը: Արդյունքում առաջ է գալիս գիտելիքների ինտեգրացիայի գաղափարը:

Ուսուցիչների ինտեգրված ուսուցման կազմակերպման հմտությունների զարգացման ուղիներից են դասի ճիշտ պլանավորումն ու վերլուծությունը: Այս հոդվածում առաջարկում ենք դասի կառուցվածքի ու վերլուծության ձևաթղթեր՝ որպես ինտեգրված դասի պլանավորման և անցկացման արդյունավետության բարձրացման միջոցներ: Առաջարկված ձևաթղթերով կազմվել են ինտեգրված դասի պլաններ, որոնք փորձարկվել են Շիրակի մարզի մի շարք դպրոցներում:

Անցկացվող ինտեգրված դասերի արդյունավետությունն ապահովվելու և հետագա կատարելագործում իրականացնելու համար յուրաքանչյուր դասից հետո ուսուցչի ու այլ մասնագետների կողմից վերլուծվել են դասերը՝ նշելով դրանց ուժեղ ու թույլ կողմերը: Այս վերլուծությունն էլ թույլ է տալիս ինտեգրված դասի ճիշտ կազմակերպում ու կատարելագործում: Ուսուցիչների և ուսանողների գնահատմամբ վերոնշյալ դպրոցներում փորձարկված ինտեգրված դասերը եղել են բավականին արդյունավետ, իսկ առաջարկվող ձևաթղթերը՝ օգնող:

Բանալի բառեր: Ինտեգրված ուսուցում, բազմառարկա դասեր, համագործակցային հմտություններ, պլանավորման ձևաթղթեր:

Հիմնախնդիրը: Ուսումնասիրության հիմնախնդիրն է վեր հանել բնագիտական ցիկլի առարկաների ինտեգրված դասի պլանավորման ու անցկացման արդյունավետ միջոցները:

Հիմնախնդրին առնչվող արդիական այլ հետազոտությունների և հրատարակությունների կարճ վերլուծություն: Հիմնախնդրին անդրադարձել են տարբեր գիտնականներ իրենց համապատասխան հետազոտություններում (Ադամյան Ն., Ջադոյան Ա., Гуреева С. В, Гультяева Т.В. և ուրիշներ): Վերլուծվել են ինտեգրված ուսուցման առանձնահատկություններն ու դրանց դերը կրթության որակի բարձրացման գործում:

Հետազոտության նպատակն է ուսուցիչների շրջանում զարգացնել ինտեգրացված դասեր պլանավորելու, կազմակերպելու և վերլուծելու հմտություններ, որոնք կնպաստեն բնության ամբողջականության ու էվոլյուցիոն զարգացման վերաբերյալ սովորողների գիտական աշխարհայացքի հիմքի ձևավորմանը:

Նպատակից բխում են հետևյալ **խնդիրները**.

1. Բացահայտել հանրակրթական դպրոցում բազմառարկա ինտեգրացված դասեր անցկացնելուն խոչընդոտող խնդիրներն ու պատճառները,

2. տալ ինտեգրված դասի պլանավորման օրինակ՝ դասի կառուցվածքի ու վերլուծության ձևաթղթերով որպես ինտեգրված դասի անցկացման արդյունավետ միջոցներից մեկը:

Հետազոտության նորայթը: Ներառարկայական ու բազմառարկա ինտեգրված դասերի կազմակերպման և անցկացման արդյունավետության բարձրացման նպատակով մշակվել են դասի կառուցվածքի ու վերլուծության ձևաթղթեր:

Հիմնական նյութի շարադրանքը: Արդիականացումն ու նորարարական զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունը աշխարհում մրցունակ դարձնելու միակ ճանապարհն է: Այսպիսի ռազմավարական խնդիրների լուծման պայմաններում անձի կարևորագույն որակներն են նախաձեռնողականությունը, ստեղծագործաբար մտածելու և ոչ ստանդարտ լուծումներ գտնելու ունակությունը, մասնագիտական ուղի ընտրելու ու ամբողջ կյանքի ընթացքում սովորելու պատրաստ լինելու կարողությունը: Այս բոլոր հմտությունները ձևավորվում են մանկությունից:

Արդի դպրոցի կարևոր խնդիրներն են յուրաքանչյուր աշակերտի կարողությունների բացահայտումը, պարկեշտ, հայրենասեր մարդու ու բարձր տեխնոլոգիաների մրցունակ աշխարհում կյանքին պատրաստ անձի դաստիարակումը: Կրթությունը դպրոցում պետք է այնպես կառուցված լինի, որ շրջանավարտները կարողանան ինքնուրույն առաջադրել և հասնել լուրջ նպատակների, հմտորեն արձագանքել կյանքի տարբեր իրավիճակներին:

Բնական գիտությունների ցիկլի առարկաների ուսումնասիրությունը աշակերտների շրջանում ձևավորում է բնության միասնականության մասին գաղափար: Մակայն դպրոցական գործող ծրագրերը ենթադրում են մեծ թվով հասկացությունների յուրացում, որոնք դիտարկվում են որպես գիտելիքի առանձին տարրեր: Այդ պատճառով ուսումնական գործընթացում որոշակի խնդիրների լուծման և ուսուցման պլանավորված արդյունքների հասնելու համար կիրառվում են տարբեր տեսակի ուսուցման տեխնոլոգիաներ: Բնագիտական ցիկլի առարկաների դասավանդման գործընթացում անհրաժեշտ է ուսուցման ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառում, ինչպիսին է ինտեգրված դասի կազմակերպումը [6, 8]: Ինտեգրված դասը դա դասի հատուկ տեսակ է, որը ներառում, միավորում է մեկ հասկացության ուսուցման ժամանակ մի քանի առարկաների միաժամանակյա ուսուցումը: Ուսումնասիրելով մասնագիտական գրա-

կանություն այս հարցի վերաբերյալ՝ կարող ենք ասել, որ այսպիսի դասի ընթացքում հստակորեն առանձնացվում է առաջատար առարկան, որը հանդես է գալիս որպես ինտեգրիչ և օգնող՝ նպաստելով նյութի խորացմանը, ընդլայնմանն ու հստակեցմանը: Կարող ենք ասել, որ ինտեգրված դասերը միավորում են ինչպես տարբեր առարկաներն իրենց ամբողջ ծավալով, այնպես էլ առանձին առարկաների բաղադրիչներն ու մեթոդներ: Բնագիտական առարկայախմբերի ինտեգրացիան հնարավորություն է տալիս լուծելու կենսաբանական գործընթացների մասին գիտելիքների համապարփակ ուսումնասիրմանն ու ձևավորման հարցը: Արդյունքում առաջ է գալիս գիտելիքների ինտեգրացիայի գաղափարը [1,5,9]:

Մեզ շրջապատող աշխարհի մասին տարբեր գիտաճյուղերի գիտելիքների ինտեգրացումն ամբողջական է դարձնում մեր կամքից անկախ գոյություն ունեցող կենդանի ու անկենդան բնության մեջ ընթացող երևույթների, դրանց միջև գործող փոխադարձ կապերի և հակասությունների մասին պատկերացումները, մատչելի ու հնարավոր է դարձնում տարբեր գիտությունների տեսությունների ընկալումն ու յուրացումը, նոր փաստերի հայտնաբերումը, որոնք կարող են հաստատել կամ ժխտել տարբեր առարկաներից ստացած պատկերացումները [2, 7]:

Ինտեգրված դասի դերի ու կազմակերպման վերաբերյալ կան բազմաթիվ աշխատություններ: Ն. Ադամյանի աշխատանքներում ներկայացվում են միջառարկայական ինտեգրացիայի միջոցով աշակերտների շրջանում պատճառահետևանքային կապերի վերհանման և վերլուծելու կարողության զարգացման հարցերը [2]: Ա. Ջադոյանի կարծիքով ինտեգրված ուսուցումը նպաստում է կրթության որակի բարձրացմանը: [5] Սակայն կան ինտեգրված դասի պլանավորմանն ու անցկացման կոնկրետ միջոցներ, քայլեր, դասի վերլուծություններ:

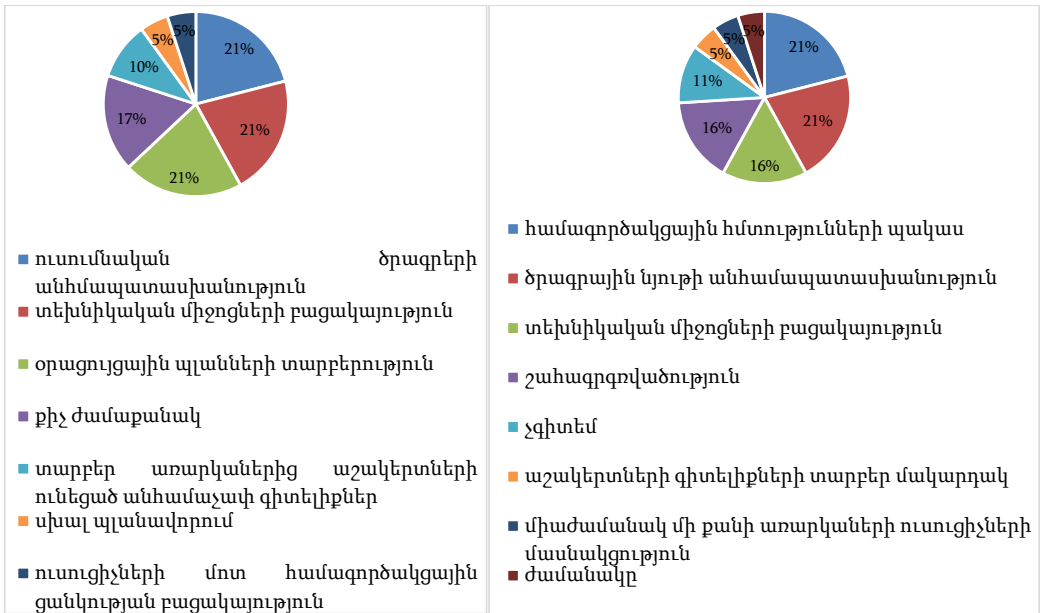
ՇՊՀ կենսաբանության և քիմիայի ամբիոնում ինտեգրված ուսուցման առանձնահատկությունների ուսումնասիրության վերաբերյալ կատարվել են բազմաթիվ հետազոտական կարևոր աշխատանքներ, որոնք երկար տարիներ կիրառվում են «Կենսաբանության դասավանդման մեթոդիկա» առարկայի ծրագրում [3, 4]:

Այս հոդվածում մենք փորձել ենք տալ դասի կառուցվածքի ու վերլուծության ձևաթղթեր՝ որպես ինտեգրված դասի պլանավորմանն ու անցկացման արդյունավետության բարձրացման միջոցներ:

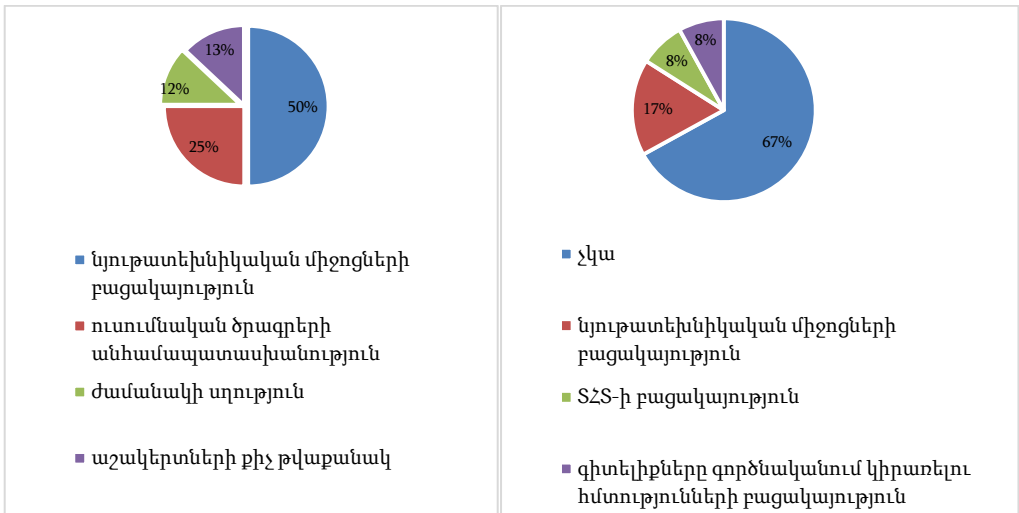
Դպրոցում ինտեգրված ուսուցման իրականացման հարցի պարզաբանման նպատակով կատարվել է սոցիոլոգիական հարցում: Հարցման նպատակն էր պարզել ինտեգրած ուսուցմանը խանգարող հանգամանքները: Հարցաթերթիկը ներառում էր 8 հարց, որոնցից յուրաքանչյուրը հնարավորություն է տալիս տալու հակիրճ կամ շարադրանք պահանջող պատասխաններ: Հարցումը իրականացվել է Գյումրի քաղաքի («Ֆոտոն» վարժարան, Թիվ 23, Թիվ 1, Թիվ 40 դպրոցներ) ու գյուղերի (Լեռնակերտի, Բայանդուրի, Այգաբացի, Մեպասարի միջնակարգ դպրոցներ) դպրոցներում: Ուսումնասիրված դպրոցների շարքում կան միջնակարգ, հիմնական, ավագ դպրոցներ և վարժարան: Ուսումնասիրված 8 դպրոցում հարցաթերթիկներ լրացրել է 120 ուսուցիչ:

Ստացված արդյունքների հիման վրա կազմվել են գծապատկերներ, սակայն տվյալ հոդվածում ներկայացնում ենք «Ինտեգրված դասերի անցկացմանը խոչընդոտող գործոնները» հարցի վերլուծությունը թվարկված դպրոցներում (տե՛ս Գծ.1):

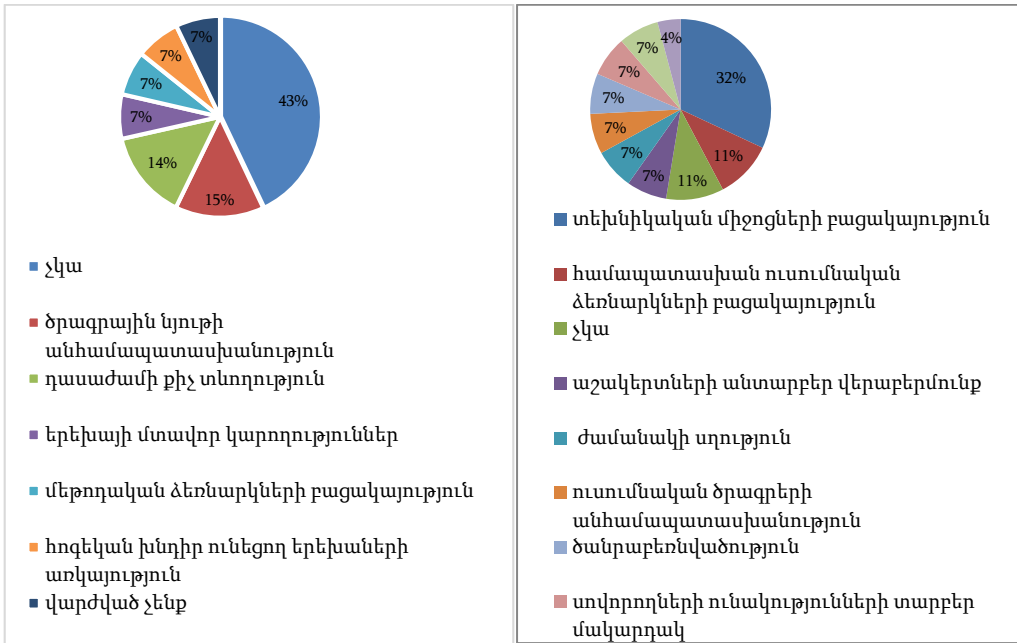
Գծապատկեր 1. Ինտեգրված դասերի անցկացմանը խոչընդոտող գործոններն ըստ ուսուցիչների

Ֆոտոն վարժարան Թիվ 1 ավագ դպրոց

Այգաբաքի միջնակարգ դպրոց Մեպասարի միջնակարգ դպրոց

Թիվ 23 դպրոց Թիվ 40 դպրոց

Լեռնակերտի միջնակարգ դպրոց Բայանդուրի միջնակարգ դպրոց

Ինտեգրված դասերի անցկացմանը խոչընդոտող գործոնների ուսումնասիրմանն ուղղված հարցադրումներից պարզ դարձավ, որ ուսուցիչների մեծ մասը որպես առաջնային խնդիր տեսնում է առարկայական ծրագրերի թեմատիկ անհամապատասխանությունը: Բավականին մեծ տոկոս է կազմել նաև տեխնիկական միջոցների, ուսում-

նական նյութերի, մեթոդական ձեռնարկների բացակայությունը: Գրեթե բոլոր դպրոցների ուսուցիչները նշել են ժամաքանակի պակասը, որին որպես խանգարող գործոն հատկացվել է մոտ 15 %: Միջինում 7 % հատկացրել են տարբեր առարկաներից աշակերտների անհամաչափ գիտելիքների առկայությանը: Մեր կողմից կազմված հարցաթերթիկում եղել են նաև բաց հարցեր, օրինակ՝ «Թվարկե՞ք մի քանի պատճառ, որոնք բարդացնում են ինտեգրված դասեր անցկացնելը հանրակրթական դպրոցում»: Այս հարցերի վերլուծության արդյունքում ուսուցիչների կողմից վեր հանվեցին բավականին կարևոր խնդիրներ: Դրանց թվին են պատկանում՝ ուսուցիչների միմյանց հետ համագործակցային աշխատանք իրականացնելու ցանկության բացակայությունը, շահագրգռվածությունը, սխալ պլանավորումը, միաժամանակ մի քանի ուսուցիչների մասնակցությունը, մեթոդական գիտելիքների պակասը, աշակերտների անտարբերությունը դասին:

Հաջորդ հարցադրմանը, թե «Կարևորո՞ւմ եք ինտեգրված ուսուցման անհրաժեշտությունը, հիմնավորե՞ք այն», ուսուցիչներն առանձնացրել էին հետևյալ կետերը.

- ընդլայնում է աշակերտի մտահորիզոնը,
- խթանում է աշակերտի ստեղծագործական գործունեությունը,
- ստեղծում է երկրի ամբողջականության պատկեր:

Բացի հարցաթերթիկից՝ մեր կողմից վարած զրույցների ու քննարկումների ժամանակ ուսուցիչները կարևորում էին ինտեգրված ուսուցման նշանակությունը: Ուսուցիչների մի մասի կարծիքով ինտեգրված ուսուցումը գիտելիքը դարձնում է համակարգված, զարգացնում է աշակերտի տրամաբանական մտածողությունն ու վերլուծելու կարողությունը, զարգացնում է երևույթների պատճառահետևանքային կապեր տեսնելու ընդունակությունը: Մյուս կողմից ինտեգրված ուսուցումը զարգացնում է ուսուցիչների համագործակցային հմտությունները: Մեծ են նաև ինտեգրված ուսուցման ընդհանրական հմտությունները. խթանում է աշակերտի ինքնուրույն ու թիմում աշխատելու կարողությունը, հետաքրքիր է դարձնում ուսումնական գործընթացը, նպաստում է մյուս առարկաների նկատմամբ հետաքրքրության բարձրացմանը:

Բաց հարցերից մեկին, թե «Ի՞նչ միջոցներ կարող եք առաջարկել ինտեգրված դասերը Ձեր դպրոցում առավել ակտիվ կազմակերպելու նպատակով», ուսուցիչների կողմից ներկայացվել են հետևյալ առաջարկությունները.

- համագործակցություն տվյալ դպրոցի ուսուցիչների հետ,
- վերապատրաստումների ծրագրային վերանայում, քանի որ վերապատրաստումների մեծ մասը չի ընդգրկում ինտեգրված ուսուցման կազմակերպման խնդիրները,
- հարակից առարկաների ծրագրերի և դասագրքերի ուսումնասիրություն,
- համագործակցային աշխատանքների իրականացում օրացույցային պլաններ կազմելիս,
- փոխադարձ դասալսումների իրականացում:

Եղել են նաև ինքնակրթության, ինտեգրված դասի կազմակերպման խնդիրների լուծման, դասաժամերի ավելացման, առաջարկներ:

Վերլուծելով սոցիոլոգիական հարցման արդյունքները կարող ենք ասել, որ ինտեգրված դասի անցկացման հետ կապված խնդիրները բազմազան են: Տվյալ հոդվածում մենք առանձնացրինք միայն ինտեգրված դասի կազմակերպման ու անցկացման խնդիրը, որի լուծման ուղղություններից մեկը դասի պլանավորումն է:

Կազմվել է ինտեգրված դասերի անցկացման 9 պլան, որոնց մի մասը փորձարկվել է Լեռնակերտի միջնակարգ և Թիվ 40 հիմնական դպրոցներում (տե՛ս Ձևաթուղթ 1): Որոշ պլաններ առաջարկվել է բակալավրի ուսանողներին՝ մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում փորձարկելու նպատակով:

Անցկացվող ինտեգրված դասերի արդյունավետությունն ապահովելու և հետագա կատարելագործում իրականացնելու համար անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր դասից հետո ուսուցչի և այլ մասնագետների կողմից վերլուծել այն՝ նշելով նրա ուժեղ ու թույլ կողմերը: Այս վերլուծությունն էլ թույլ է տալիս ինտեգրված դասի ճիշտ կազմակերպում և կատարելագործում: Ինտեգրացված դասերի քննարկումներն իրականացվել են՝ մեր կողմից մշակված ձևաթղթերի համաձայն (տե՛ս Ձևաթուղթ 1, 2): Ուսուցիչների ու ուսանողների գնահատմամբ վերոնշյալ դպրոցներում փորձարկված ինտեգրված դասերը եղել են բավականին արդյունավետ, իսկ ձևաչափերը օգնող:

Այդ պատճառով էլ առաջարկում ենք ինտեգրված դասերը դպրոցում անցկացնել մեր առաջարկած ու արդեն իսկ փորձարկված պլանավորման ձևաթղթի համապատասխան:

Եզրակացություն: Այսպիսով՝ ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգեցինք հետևյալ եզրահանգումներին:

1. Ժամանակակից ինտեգրված աշխարհում սովորողի հարմարվելու համար առաջնային են դառնում ուսուցման գործընթացում ինտեգրված ուսուցման մանկավարժական տեխնոլոգիաների ներդրումն ու զարգացումը:

2. Սովորողների գիտական աշխարհայացքի ձևավորման, ստեղծագործական մտածողության և բնության միասնականության պատկերացումների զարգացման գործում մեծ ներուժ ունի ինտեգրված ուսուցման կազմակերպումը:

3. Ուսուցիչների ինտեգրված ուսուցման կազմակերպման հմտությունների զարգացման ուղիներից են դասի ճիշտ պլանավորումն ու վերլուծությունը:

4. Ներառարկայական և բազմառարկա ինտեգրված դասերի կազմակերպման և անցկացման արդյունավետության բարձրացման նպատակով մշակվել են դասի կառուցվածքի ու վերլուծության ձևաթղթեր:

Ուսումնասիրվող հարցերի վերաբերյալ ներկայացնում ենք մեթոդական մի քանի առաջարկներ.

- ինտեգրացված ուսուցման առանձնահատկությունների ուսուցման թեման դարձնել բուհական համապատասխան մասնագիտական դասընթացների ուսումնական ծրագրային նյութ,

- ինտեգրված դասի պլանավորման ձևաչափը՝ ինտեգրված դասի կառուցվածքը՝ նրա վերլուծության ձևաթղթերով, կիրառել վերապատրաստումների ժամանակ, որը կօգնի ուսուցիչներին նման դասերի անցկացման գործում,

- ավելացնել ինտեգրված թեմաներով քննարկումների թիվը (սեմինարներ, առցանց գիտաժողովներ և այլն)՝ վերապատրաստումների ժամանակ խթանելով տվյալ առարկաները դասավանդող ուսուցիչների համագործակցությունն ու փորձի փոխանակումը:

Ինտեգրված դասի կառուցվածքի ձևաթուղթ (1)

Ամիս, ամսաթիվ _____

Դասարան _____

Դասի տիպը _____
 Թեմա _____
 Տևողությունը _____
 Ուսուցիչ _____
 Աշակերտների թիվը՝ ____, բացակա՝ _____

Առանձնացնել առաջնային ու երկրորդային առարկաները տվյալ դասի համար	Առաջնային՝ Երկրորդային՝
Դասի նպատակները Դասի խնդիրները	1. Աշակերտների գիտելիքների համակարգում, 2. առարկայի մասին ամբողջական պատկերացման ձևավորում, 3. աշխարհայացքի ընդլայնում: 1. Միջառարկայական կապերի ստեղծում, 2. առարկայի մասին գիտելիքների ամբողջականացում:
Ինտեգրված դասի ընթացքում կիրառված մեթոդները	
Դասին անհրաժեշտ պարագաներ, սարքավորումներ	
Ինտեգրված դաս վարող ուսուցիչների թիվը՝	
Աշակերտների ու ուսուցչի նախապատրաստական աշխատանքների ձևերը ինտեգրված դասին	1. Նախօրոք պլանավորած (աշակերտներին հանձնարարված առաջադրանքներ), 2. ինքնաբուխ (հանպատրաստից):
Ինտեգրված դասի գնահատման չափանիշները	1. Աշակերտների սեփական կարծիքն արտահայտելու և այն հիմնավորելու կարողություն, 2. ստեղծագործական մտածողության զարգացում:

Ինտեգրված դասի վերլուծության ձևաթուղթ (2)

Ամիս, ամսաթիվ _____
 Դասարան _____
 Դասի տիպը _____
 Թեմա _____
 Տևողությունը _____
 Ուսուցիչ _____

Որոշ նկատառումներ դասի վերլուծության համար	Նշումներ
<p>Ա. Որո՞նք էին անցկացրած դասի նպատակները: Տալ տվյալ թեման ինտեգրված ձևով անցկացնելու հիմնավորումը: Ինչպիսի՞ տեղ է զբաղեցնում թեման տվյալ բաժնում ու դասընթացում: Ինչպե՞ս է թեման կապված նախորդ դասերի հետ: Ի՞նչ կապ կունենա տվյալ թեման հաջորդ դասերը, թեմաները, բաժիններն անցնելիս (այդ թվում՝ այլ առարկաների): Ինչպե՞ս են հաշվի առնվել ծրագրային պահանջները, կրթական չափորոշիչները դասին նախապատրաստվելիս:</p>	
<p>Մովորողների ո՞ր առանձնահատկություններն են հաշվի առնվել դասին նախապատրաստվելիս:</p>	
<p>Նշել դասին առաջադրված խնդիրները: Որքանո՞վ են դրանք հաջողվել:</p>	
<p>Ինչո՞ւ է ընտրվել դասի հենց այս կառուցվածքը:</p>	
<p>Ինչպե՞ս է իրականացվել դպրոցականների ուսումնառության կառավարումը (խթանում, կազմակերպում, վերահսկում, գնահատում, սխալների ուղղում):</p>	
<p>Ինչպե՞ս է իրականացվել աշակերտների նկատմամբ տարբերակված մոտեցումը:</p>	
<p>Ինչպիսի՞ պայմաններ են ստեղծվել դասի անցկացման համար (սոցիալ-հոգեբանական, նյութատեխնիկական, հիգիենիկ, գեղագիտական):</p>	
<p>Եթե մեկից ավել է ուսուցիչների թիվը, ինչպե՞ս կգնահատեք ուսուցիչների համագործակցությունը:</p>	
<p>Բ. Արդյո՞ք կատարվեցին փոփոխություններ դասի ընթացքում նախատեսված պլանից (ջեղումներ, բարելավումներ), եթե, այո՛, նշե՛ք դրանք:</p>	
<p>Գ. Հաջողվեց արդյո՞ք.</p> <ul style="list-style-type: none"> • անհրաժեշտ (կամ նույնիսկ օպտիմալ) մակարդակով լուծել դասի խնդիրները և ձեռք բերել համապատասխան ուսումնառության արդյունքներ, • խուսափել աշակերտների ծանրաբեռնվածությունից և գերհոգնածությունից, • պահպանել ու զարգացնել ուսումնառության արդյունավետ մոտիվացիան, տրամադրությունը, ինքնազգացողությունը: Ո՞րն է դասի ընդհանուր 	

ինքնագնահատականը:	
Դ. Որո՞նք են անցկացված դասի հաջողությունների ու բացթողումների պատճառները: Որո՞նք են չօգտագործված պահեստային հնարավորությունները: Այլ կերպ ինչ կարելի էր անել այս դասին:	
Ե. Ի՞նչ եզրակացություններ պետք է արվեն դասից ապագայի համար:	

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Աղամյան Ն., Ջիվանյան Հ., Գրիգորյան Ա., Նկատառումներ «Բնագիտություն» ինտեգրված առարկայի դասավանդման վերաբերյալ // Համահայկական 2-րդ կրթական գիտաժողով. Բնագիտությունը 21-րդ դարում, Ուսուցման հիմնախնդիրներ և լուծումներ» գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Երևան, 20-21 նոյեմբեր, 2009, «Բնագետ» հատուկ թողարկում, 2009, էջ 100-101:
2. Աղամյան Ն., Ավագյան Կ., Ամազարյան Ա., Միքայելյան Հ., Ինտեգրացված ուսուցման առանձնահատկությունները // «Բնագետ 1», 2017, էջ 23-28:
3. Աղամյան Ն., Ավագյան Կ., Ամազարյան Ա., Միքայելյան Հ., Ինտեգրված դասերի պլանավորման մոտեցումներ // «Բնագիտությունը 21-րդ դարում. Ուսուցման հիմնախնդիրներ և լուծումներ» համահայկական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, էջ 131-137, Երևան, 2018, ՀՌՀ հրատարակչություն:
4. Աղամյան Ն., Ավագյան Կ., Ամազարյան Ա., Միքայելյան Հ., Ջուրը գիտելիքների խաչմերուկում, ուսումնամեթոդական ձեռնարկ // Երևան, «Արման Ասմանգուլյան», 2018, 467 էջ:
5. Ջադոյան Ա. Մ., Ինտեգրված ուսուցումը որպես կրթության որակի բարձրացման գործոն // «Գիտական տեղեկագիր», N 1, Պրակ Բ, էջ 83-90, Գյումրի, 2019:
6. Бурлаченко Я. Н., Бобрешова И. О., Гейда Н. С., Интегрированный урок по математике и биологии «Координаты на плоскости» Педагогика . «Молодой учёный» . № 29 (319) Июль 2020, 164-166.
7. Гулятьева Т.В. , Трубинова Е.А. , Ванюкова Е.С. Интегрированный урок как средство межпредметного взаимодействия VIII Международная научно-практическая конференция «Актуальные направления научных исследований: перспективы развития»: материалы VIII Междунар. науч-практ. конф., 2019, ц. 37-38,-ISBN 978-5-6042714-3-8.
8. Гуреева С.В. Интегрированное и проектное обучение: планирование и проведение уроков / С. В. Гуреева // Учебный год, 2016, № 2(43), с. 55-56.
9. Ногаева И. С., Интегрированные уроки как одно из средств повышения активности обучающихся на уроках в старших классах / И.С. Ногаева, К.О. Еналдиева // Современные технологии в образовании, 2014, № XIV-2, с. 54-59.

Получено: 30. 03. 2023

Рассмотрено: 10. 04. 2023

Принято: 13. 04. 2023

Received: 30. 03. 2023

Reviewed: 10. 04. 2023

Accepted: 13. 04. 2023

Journal "Education in the 21st Century", Vol1-9/1/, 2023

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License